

УДК 321.01:351(477)

[https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-7\(7\)-716-734](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-7(7)-716-734)

Нинюк Інна Іванівна кандидат наук з державного управління, доцент кафедри політології та публічного управління, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, <https://orcid.org/0000-0001-6544-2393>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Анотація. Упродовж останнього десятиліття Україна перейшла від одного політичного істеблішменту, у якому домінували олігархи, до іншого, що відстоює європейські ідеали. Протести, які відбулися в 2014 році, стали початком низки реформ, зокрема створення Національного антикорупційного бюро, спрямованого на боротьбу з корупцією. Покращення також відбулося у сфері децентралізації, коли місцеві громади отримали більше повноважень та ресурсів. Нове законодавство щодо державного управління та інтеграції до ЄС поклало початок зміні політичних еліт, а також підвищило якість державних інституцій.

Із затвердженням у 2015 році нового Закону України «Про державну службу» дало старт важливій та складній реформі державного управління. У результаті даної реформи на державній службі запроваджено систему щорічної оцінки результатів діяльності та введено можливість зайняти вакантну посаду лише через конкурс, що зробило управління більш відкритим і професійним. Всі ці зміни допомогли відновити довіру суспільства до державних інституцій та сприяли розвитку нової політичної культури.

Метою реформи було створення нової державної служби, у якій політичні упередження не відіграють ролі при працевлаштуванні. Однак для цього необхідно подолати кілька викликів: по-перше, неформальні зв'язки все ще існують, і деякі старі практики призначень зберігаються; по-друге, оскільки конкурси, як правило, не дуже прозорі, їх чесність викликає сумніви; і останнє, але не менш важливе, – звільнення негідних державних службовців.

У цьому дослідженні також розглядається елітарна корупція, функціонування судів і державної системи в цілому, включаючи їх вдосконалення. Вищі верстви суспільства завжди зводять питання корупції до хабарництва – особливо коли йдеться про суди, адміністрацію та медіа. Іншими словами, правосуддя продається таким чином, що дозволяє людині підкупити суддю для винесення сприятливого рішення і мстивого судового адміністрування для тих, хто не хоче платити. У цьому випадку чиновники демонструють

7(7)
2024

СУСПІЛЬСТВО ТА
НАЦІОНАЛЬНІ
ІНТЕРЕСИ

поведінку, за якої вони не розпочинають жодної діяльності без пропозиції хабаря, що негативно впливає на довіру до інституцій. Контроль над медіа та їх змістом надає еліті інші засоби контролю населення, але також певним чином перешкоджає отриманню інформації від держави. Це розширює можливості для корупції в міністерствах і відомствах, оскільки поширеною є практика відшкодування збитків шляхом хабарництва.

Ключові слова: державна служба, корупція, децентралізація, судова система, хабарництво, державні інститути, бюрократія, політичні еліти.

Ninyuk Inna Ivanivna PhD in Public Administration, Associate Professor, Department of Political Science and Public Administration, Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, <https://orcid.org/0000-0001-6544-2393>

TRANSFORMATION OF POLITICAL ELITES IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF PUBLIC ADMINISTRATION REFORMS

Abstract. Over the past decade, Ukraine has moved from one oligarch-dominated political establishment to another that upholds European ideals. The protests in 2014 marked the beginning of a series of reforms, including creating the National Anti-Corruption Bureau to fight corruption. Improvements have also been made in decentralisation, with local communities receiving more power and resources. New legislation on public administration and EU integration began a change in political elites and improved the quality of public institutions.

With the approval of the new Law of Ukraine, ‘On Civil Service’, in 2015, a significant and complex public administration reform was launched. As a result of this reform, the civil service introduced a system of annual performance appraisal and the possibility to fill a vacant position only through competition, which made governance more open and professional. All these changes helped restore public trust in state institutions and contributed to developing a new political culture.

The reform aimed to create a new civil service in which political bias does not play a role in employment. However, several challenges need to be overcome: first, informal connections still exist, and some old appointment practices persist; second, as competitions are generally not very transparent, their fairness needs to be better; and last, the dismissal of unworthy civil servants.

This study also examines elite corruption, the functioning of the courts and the state system in general, including their improvement. The upper echelons of society permanently reduce the issue of corruption to bribery - especially when it comes to the courts, administration and media. In other words, justice is sold in a way that allows a person to bribe a judge to deliver a favourable decision and vindictive court administration for those who do not want to pay. In this case,

officials demonstrate behaviour where they do not start any activity without offering a bribe, negatively affecting trust in institutions. Control over the media and its content provides the elite with other means of controlling the population but also hinders the flow of information from the state to some extent. This expands opportunities for corruption in ministries and agencies, as bribery is a common practice to recover losses.

Keywords: civil service, corruption, decentralisation, judiciary, bribery, state institutions, bureaucracy, political elites.

Постановка проблеми. Упродовж останніх десяти років Україна зіткнулася з проблемою зміни панівних еліт значною мірою через системні реформи державного управління. Починаючи з 2014 року країна впроваджує масштабні реформи в управлінні та політичних структурах із метою боротьби з корупцією, децентралізації влади та приведення державних інститутів у відповідність до світових систем демократії [1]. Водночас конфлікт на сході України та анексія Криму створили нові загрози, які вимагають перегляду цілей політичної еліти щодо їх вирішення.

Реформа державної служби 2016 року, є однією з найбільш значущих реформ, яка мала відповідний вплив на політичні еліти, завдяки запровадженню нових принципів відбору державних службовців [2]. Її метою було зменшити політизацію державного управління шляхом запровадження системи відбору на державну службу. Це був значний крок до оновлення політичного класу, зокрема усунення від влади осіб, корумпованих ще за часів попереднього режиму [3]. Однак, навіть якщо було вжито комплексних заходів, політична еліта в більшості випадків не пристосувалася до нових умов і натомість створила непотрібні де-факто органи, які були антагоністичними до реформ.

Крім того, на тлі конфлікту, що триває, та соціально-економічної кризи в Україні активізувалися нові політичні сили, такі як активісти та ветерани АТО/ООС, які почали поступово проникати до політичної еліти [4]. Ця хвиля оновлення створила проблеми для старих політичних гравців, а також сприяла появі нових форматів політичного діалогу та управління. Попри це, процес інкорпорації нових еліт у багатьох випадках гальмується бюрократичними та інституційними обмеженнями, що робить ефективну реструктуризацію системи управління досить проблематичною.

Тому проблема пошуку дієвих механізмів трансформації політичних еліт, які б сприяли успішному проведенню реформ та підвищенню ефективності державного управління в Україні, залишається актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У рамках змін, що відбуваються в системі державного управління в Україні, ще одним предметом

інтересу є зміна політичних еліт. Існує низка різних наукових моделей і теорій, які пояснюють механізми цих змін, їх взаємодію та вплив на ефективність систем управління (табл. 1).

Таблиця 1.

Науковий аналіз трансформації політичних еліт в Україні в контексті реформування державного управління

Дослідження	Об'єкт дослідження	Висновки	Важливість
Теорія трансакційних витрат	Витрати на прийняття рішень	Високі трансакційні витрати обмежують участь нових політичних акторів	Підвищення відкритості системи зменшує ці витрати і сприяє новим кадрам
Модель соціального капіталу	Взаємовідносини між елітами	Соціальний капітал еліт визначає їхню здатність до співпраці та змін	Розвиток довіри між елітами може пришвидшити реформи
Теорія політичних систем	Адаптація до зовнішніх впливів	Політичні еліти адаптуються до зовнішніх чинників, але зберігають статус-кво	Розуміння цих адаптацій може допомогти в розробці ефективніших реформ
Модель інституційних змін	Інституційні бар'єри	Інституційні структури, що нині існують, заважають швидким змінам політичних еліт	Зміна інституцій може бути ключем до успішної трансформації еліт

Джерело: власна авторська розробка

Цей аналіз виходить із того, що зміни в політичних елітах України є складним і багатогранним процесом. Взаємодія різних наукових теорій відіграє важливу роль у поясненні актуальності розгляду таких змін у більш комплексний спосіб. Ретельне вивчення цих аспектів дасть змогу шукати шляхи підвищення ефективності систем урядування та відповідальності державних інституцій перед суспільством.

В. Добіжа розглядає теорію прийняття політичних рішень, стверджуючи, що вона є важливим елементом ефективності державного управління, особливо з появою соціальних медіа, де такі аспекти відіграють важливу роль [5]. У дослідженні виокремлено три фази: підготовка, формулювання цілей та виконання, де варто зазначити, що прийняття рішень відображає волю лише еліти, а отже, може бути відірваним від суспільства. Роль комунікаційних технологій у зміцненні політичних структур і відносин між владою і керованими в Україні також є одним із головних питань, що розглядаються в роботі.

А. Жеребко розглядає еволюцію політичного режиму в контексті української незалежності, звертаючи увагу на основні тенденції та причини таких змін [6]. Серед них він виокремлює роль корупції та зміни у правовому полі. Автор наполягає на тому, що оскільки демократія залишається недостатньо інституціоналізованою, громадською думкою маніпулюють і підтримують традиційні політичні погляди. Завдяки цьому аналізу стає зрозуміло, як ці проблеми впливають на ефективність державного управління та порядок у суспільстві, а також чому важливо продовжувати реформи, спрямовані на боротьбу з корупцією та розбудову демократії. Це дослідження є досить важливим для формулювання нових ідей щодо політичної трансформації в Україні.

За С. Сохою, слово «еліта» означає особливу групу людей, що належить до верстви з високою соціальною активністю, яка бере участь у процесах прийняття рішень [7]. Він підкреслює, що в Україні існує потреба у створенні нової моделі політичної та управлінської еліт, спираючись на досвід інших європейських країн. У статті автор розглядає природу еліт та їхню роль у державному управлінні, стверджуючи, що вони мають здатність впливати на суспільство, слугуючи моральним орієнтиром і надаючи цінності культурі. Кінцевою метою цих зусиль є модернізація та оптимізація державного управління за допомогою новітніх методів.

Одним з основних понять, що розглядалися, був «демократичний елітизм». С. Соха зазначає, що демократичний режим вимагає наявності певної еліти для реалізації важливих рішень різними способами. Дослідження ілюструє, що управлінська еліта повинна складатися з людей, здатних приймати ефективні рішення в умовах сучасних викликів.

На думку автора, значення європейського досвіду також має полягати у створенні нової моделі еліти в Україні, яка, своєю чергою, сприятиме більш відкритій та меритократичній культурі врядування. Це призведе до зниження рівня корупції та підвищення рівня довіри до органів державної влади, особливо для забезпечення довгострокової соціальної стабільності. Загалом результати дослідження свідчать про те, що зміна еліти є ключовим компонентом ефективного державного управління в Україні, а отже, існують системні вимоги до формування такої політичної еліти, яка б відповідала сучасним реаліям.

Ключко А. розкриває механізм взаємодії політико-адміністративного класу та громадянського суспільства в процесі модернізації державного управління в Україні. Автор дає зрозуміти, що організації громадянського суспільства стають все більш суб'єктивними з погляду державного управління. Автор також розглянув організаційно-правові засоби досліджуваної взаємодії та зазначив, що існує багато способів співпраці політичної та адміністративної

7(7)
2024

СУСПІЛЬСТВО ТА
НАЦІОНАЛЬНІ
ІНТЕРЕСИ

еліт з громадянським суспільством на різних етапах прийняття державно-управлінських рішень [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення трансформації політичних еліт в українській політиці становить певну проблему, оскільки залишається багато нерозв'язаних питань та прогалин, які потребують подальшого дослідження.

По-перше, хоча й існує багато теоретичних підходів щодо трансформації політичних еліт, більшість із них, однак, мають макроекономічний характер, а отже, нехтують мікрорівнем, тобто висхідними характеристиками нових політичних акторів і тим, як ці характеристики впливають на процес реструктуризації.

По-друге, відсутні також комплексні дослідження, присвячені визначенню практичних моделей взаємодії нових і старих еліт в умовах політичної нестабільності та ризиків. Це є дискусійним питанням, оскільки досить часто адаптація старих еліт до нових реалій провокує протидію реформам і створює додаткові обмеження на їхньому шляху.

Крім того, різні автори, зокрема А. Жеребко, відзначають корупцію як важливу характеристику, що формує політичне середовище, проте, як саме корупція перешкоджає трансформаціям всередині еліт, вивчено недостатньо. Дослідження окремих корупційних практик у певних сферах може допомогти побудувати нові стратегії боротьби з корупцією.

Здається, що в роботах недостатньо уваги приділяється аспекту молодіжних політичних рухів та активістів, оскільки з них формується нова політична еліта. Важливо провести ретельне дослідження їх ефективності та можливостей інтеграції в нинішню політичну систему.

Наразі певні елементи процесів трансформації політичної еліти в Україні залишаються дискусійними або недостатньо вивченими. Дає надію те, що з'ясування цих питань може викрити глибші проблеми, які є рушійною силою політичних змін, і навіть створити кращі способи впровадження цих змін. Це сприятиме зміцненню політичної системи, а також закріпленню довготривалих демократичних змін в Україні.

Метою статті є аналіз політичної еліти України в контексті змін, що відбуваються в системі державного управління, а також дослідження процесів оновлення еліти та її пристосування до нових управлінських практик і процедур, що виникають у результаті реформ державного управління, спрямованих на децентралізацію, боротьбу з корупцією та підвищення функціональності державного апарату.

Завдання статті:

1. Визначити основні методи трансформації політичної еліти в Україні: дослідити, якою мірою проведені системні реформи призвели до змін у складі та функціонуванні політичних еліт у контексті державного управління.

2. Існує потреба у визначенні обмежень способу вирішення сучасних викликів: оцінити наявну літературу про еволюцію політичних еліт із плином часу, звернувши увагу на те, що є дискусійним або недостатньо висвітленим.

3. Розробити шляхи посилення інтерналізації «нових» політичних еліт у політичну систему: підвищити ефективність державного управління через включення нових політичних фігур та мінімізацію бюрократичних перешкод.

Виклад основного матеріалу. Зміни в політичній еліті України є більш помітними починаючи з 2014 року. З того часу проведено низку реформ, серед яких – децентралізація влади та створення кількох антикорупційних органів. Ці заходи, спрямовані на підвищення рівня державного управління та відновлення довіри громадян до держави, виявилися досить ефективними. Реформи цього напрямку, по суті, були сприятливими для самого становища країни та її подальшої інтеграції до Європейського Союзу.

У зв'язку з цим суспільство висунуло більш-менш чіткий запит на управління, що спричинило значні реформи. Однією із таких реформ стало антикорупційне законодавство, яке включає положення про створення Національного антикорупційного бюро та запровадження електронного декларування активів державних службовців. Також трансформувалася структура політичних еліт: у політиці з'явилися молоді партії, що стало відображенням прагнення громадян до нового та чистого врядування. Влада підштовхнула населення до більш активних дій, які передбачали необхідність перепідготовки політичної структури як на верхньому, так і на нижньому рівнях.

Попри це, зміни в політичних елітах стикаються з багатьма викликами. В одному випадку реформи, і особливо децентралізація, уможливили появу нових політичних гравців, зокрема місцевих жителів та активістів, які можуть залучатися до прийняття рішень на місцевому рівні та брати в них активну участь, тим самим посилюючи участь громад у державному управлінні.

Всупереч трансформаціям, відбулося багато інкорпорації старого, але модифікованого політичного класу в нову політичну еліту України. Існує низка факторів, які можуть пояснити це: по-перше, колишні політичні діячі мають широкі зв'язки з економічними та бізнес-інтересами, що дозволяє їм домінувати в певних секторах, по-друге, систему корупційних зв'язків, що існує, не було зруйновано, і вона продовжує надавати цим особам необхідний комфорт і притулок. Крім того, недостатня відповідність контрольного апарату щодо нової політики в поєднанні з непрозорістю процесу формування еліти гарантує, що представники старого порядку без особливих труднощів імпортуються в нове середовище і зберігають свої позиції та владу в політиці [10].

Реформа державної служби, розпочата у 2015 році, є критично важливою, особливо з огляду на появу нового політичного класу як фактора історич-

7(7)
2024

СУСПІЛЬСТВО ТА
НАЦІОНАЛЬНІ
ІНТЕРЕСИ

ного значення. Зокрема, вона була спрямована на вдосконалення процесів управління персоналом із розрахунком на те, що більшість професіоналів, які бажають працювати в уряді, не займаючись політикою, матимуть достатньо простору. Однак такі реформи не завжди повною мірою застосовуються на практиці через наявні структури бюрократії та притаманний їм опір змінам, який вони демонструють.

Критично важливим компонентом у становленні демократії є поява нових політичних рухів, які класично заохочують політичну активність на низовому рівні, зокрема волонтерські та ветеранські рухи, що брали активну участь у війні на сході України й не лише створили платформу для підтримки армії, але й долучилися до політики.

Ці явища характеризуються зростанням суспільних настроїв та посиленням політичної активності, що часто призводить до появи нових політичних еліт. Вони спонукають молодь до участі в політичних процесах, а також до очікування моральної відповідальності від держави. Тим не менш, класичні партії не завжди правильно оцінюють напругу нових суспільних рухів, як можна було б очікувати. Нещодавні випадки включення активних борців до виборчих списків кандидатів не трансформували структуру влади і не внесли фактичних спекуляцій у політику новоявлених груп, що прийшли до влади.

Сьогодні молодому поколінню лідерів зазвичай бракує розуміння того, що таке ефективне державне управління і як керувати країною. Необхідно прищеплювати належну освіту, з публічного управління та адміністрування, державного управління, права, економіки та політології. Варто зазначити, що нові політичні рухи не просто займають політичний простір, а сприяють інтеграції нинішніх політичних еліт в Україні.

З'являються нові цінності, такі як національна гідність, почуття відповідальності та прагнення до змін – і в Україні це може слугувати потужним інструментом у формуванні нової політичної еліти.

Щоб краще зрозуміти питання консолідації політичних еліт, необхідно звернути увагу на важливі реформи державного управління в Україні, спрямовані на зміну парадигми управління в період з 2014 по 2020 роки, особливо на реформу державної служби (табл. 2). Вона розпочалася у 2015 року і була спрямована на оновлення людських ресурсів державного апарату, підвищення політичної ефективності державних механізмів.

Згідно зі статистикою, рівень зміни кадрів у державних органах становив приблизно 30 %. Це вдалося досягти завдяки запровадженню відкритих конкурсів на державні посади, що покращило прозорість процесу відбору кандидатів. Проте реформа стикнулася з певними труднощами.

По-перше, частина нового персоналу не мала достатнього практичного досвіду та належної освіти, що негативно впливало на ефективність їх роботи.

Набирати на державні посади людей без відповідної підготовки, навіть через конкурс, є неефективним. Потрібно підкреслити, що конкурси на державні посади не завжди призводять до появи компетентних державних службовців. Часто конкурсанти не мають чіткого розуміння своїх ролей і завдань, що ускладнює їх інтеграцію в систему. Політична приналежність також не завжди є перевагою в цій ситуації.

По суті реформа державної служби загалом підвищила підзвітність державних службовців, сприяла наданню якісних послуг та зменшила ймовірність корупційних практик. Вона також стала вагомим чинником трансформації політичних еліт, через що можуть змінитися нові підходи до управління людьми та їхніми потребами.

Таблиця 2.

Основні реформи державного управління (2014–2020 рр.)

Рік	Реформа	Мета	Результати
2014	Антикорупційна реформа	Створення антикорупційних органів (НАБУ, САП)	Зменшення корупційних практик на державному рівні
2015	Децентралізація	Передача повноважень на місцевий рівень	Поява нових лідерів у місцевому управлінні
2016	Реформа державної служби	Конкурсна система відбору державних службовців	Часткове оновлення складу еліт на різних рівнях
2019	Судова реформа	Оновлення судової системи	Підвищення довіри до судової системи, але зберігаються проблеми
2020	Реформа політичних партій	Підвищення прозорості фінансування партій	Зменшення впливу олігархів на партійні фінанси

Джерело: розроблено автором на основі даних [2; 11]

Дані таблиці показують, що є роки, коли під час проведення деяких важливих реформ можна було спостерігати зміну поколінь політичної еліти, що має позитивний характер. Наприклад, через рік після запровадження децентралізації влади у 2015 році кількість нових політичних лідерів на низовому рівні зросла на 30 %. Це свідчить про необхідність подальшого розширення можливостей на місцевому рівні для формування нових управлінських кадрів. Однак варто зазначити, що в класичному розумінні державного управління концепція менеджменту не завжди застосовується. Зміна політичної ієрархії потребує не лише нових облич, але й глибокого розуміння принципів ефективного управління в державному контексті.

Позитивні зміни, пов'язані з реформою державної служби, розпочатою у 2016 році, виявилися в процесах ротації еліти. Однак важливо зазначити, що

уряд не просто «прийняв нових людей» у безладному порядку. Державне управління є точною наукою, яка чітко регламентується законодавством. Без розуміння цього принципу з боку наших можновладців продовжуватимуть виникати кадрові проблеми в уряді. Тільки з належним підходом до відбору та підготовки кадрів можна уникнути кадрового колапсу і забезпечити ефективне функціонування державного управління.

Однак ці процеси оновлення також зазнають змін, що стосуються реформи, про яку йдеться. Серед реформ, які важко ігнорувати за всіма стандартами, є судова реформа 2019 року, яка фактично змінила більшість аспектів судової системи, не обов'язково забезпечивши повну заміну всіх елітарно налаштованих лідерів, які входять до цієї структури. Таким чином, заходи, спрямовані на політичну санацію осіб, які обіймають політичні посади, будуть набагато складнішими у виконанні та матимуть більшу свободу дій.

Політично зумовлені події та трансформації в українському суспільстві, помітні з 2014 року, створили підґрунтя для повного оновлення політичних еліт. Суспільство стало більш активним і вимагало від влади прозорості та підзвітності, що спричинило реформування політики країни, спрямоване на заміну політичної еліти [12]. Однак варто зазначити, що важливим етапом у цьому напруженому процесі стала децентралізація, яка розпочалася у 2015 році.

Крім того, реформа спричинила передачу повноважень на нижчі рівні управління, що також вимагало появи нових політичних фігур. Зміна ієрархії влади в Україні з моменту впровадження реформи децентралізації у 2015 році і далі до 2024 року представлена в табл. 3.

Таблиця 3.

Оновлення політичних еліт після децентралізації (2015–2023 рр.)

Рік	Кількість нових політичних лідерів	Середній вік нових лідерів	Регіони-лідери за оновленням еліт
2015	150	35	Київ, Львівська, Одеська
2017	220	37	Дніпропетровська, Вінницька, Черкаська
2020	300	34	Харківська, Закарпатська, Чернівецька
2023	350	36	Київ, Львівська, Донецька

Джерело: розроблено автором на основі даних [13]

Вертикально інтегровані економічні системи, відомі як ієрархії, мають тенденцію перешкоджати інноваціям на нижчих рівнях. В Україні усунення колишньої політичної еліти, скоріше означало делегування повноважень молодим політичним акторам. Як наслідок, з'явився новий політичний клас із новими ідеями та методами управління. Динаміка регіональних молодих

лідерів із 2015 по 2023 рр., наведена в табл. 3, показує, що зони активної політичної діяльності в регіонах значно розширилися за цей короткий час – вісім років. На рис. 1 представлено географічну картину тенденцій та їхнє пояснення, з акцентом на областях, де зміна еліт була найбільш суттєвою.

Рис. 1 Розподіл нових лідерів за регіонами після децентралізації (2015-2023)

Джерело: створено автором на основі даних [13]

З графіка (рис. 1) помітно, що процес оновлення політичної еліти має певні регіональні особливості. Після децентралізації, зокрема в Київській, Львівській та Одеській областях, зафіксовано найбільшу частку нових політичних гравців, що свідчить про прагнення до реформ у цих регіонах. Це пояснюється відносно добре розвиненими адміністративними та економічними системами цих регіонів і більш активною участю місцевого населення в управлінні.

Однак саме у східних регіонах, особливо в Донецькій області, менше пропозицій щодо нових лідерів. Це можна пояснити воєнними діями та нинішніми соціально-економічними умовами, які перешкоджають трансформації еліти. Для того, щоб сприяти подальшій рівномірній еволюції політичного порядку, важливо, щоб ці регіони були більш ефективно залучені до децентралізації та кадрових змін.

Наявність корупції залишається однією з найсуттєвіших перешкод для зміни політичних еліт в Україні, що шкодить рівню довіри суспільства до державних органів. У зв'язку з цим важливу функцію виконують антикорупційні органи, і насамперед Національне антикорупційне бюро України, створене для виявлення випадків корупції серед політичних і бюрократичних акторів. Готовність і спроможність розслідувати корупційні справи та карати винних має велике значення в процесі трансформації політичних еліт [14].

У табл. 4 проілюстровано Антикорупційну стратегію (АКС) в Україні на період 2014-2023 років. Вона містить кількісну оцінку виконаних правоохоронних дій, представлених у звітах НАБУ, а також кількість ув'язнених політиків і всі ці процеси у зв'язку з темпами зміни політичної еліти. З огляду на надану інформацію про збільшення кількості осіб, звинувачених у корупційних діях, на протигагу кількості засуджених, логічно стверджувати, що відбувається завзятий хрестовий похід проти корупції, який практично витісняє політичний устрій, що існує, на периферію.

Таблиця 4.

**Антикорупційні заходи та їхній вплив на політичні еліти
(2014–2023 рр.)**

Рік	Кількість розслідувань НАБУ	Кількість засуджених політиків	Вплив на зміну складу еліт
2014	100	10	5%
2016	250	25	10%
2018	400	50	15%
2020	550	70	20%
2023	700	85	25%

Джерело: розроблено автором на основі даних [15]

Ця політика з 2014 року стала основною причиною зміни політичних еліт в Україні. Йдеться про політику держави у сфері боротьби з корупцією, спрямовану на збільшення кількості розслідувань та засуджень політиків із метою завоювання довіри громадян до неї. У період з 2014 по 2023 роки, як показано в табл. 3, ці заходи суттєво вплинули на склад політичних еліт: переважна більшість елітної ротації відображає позитивні тенденції антикорупційної політики. Результати цього аналізу представлені графічно (рис. 2), де цей аспект додатково обговорюється у зв'язку з фокусом на викоріненні корупції для ефективної політики стабілізації та розвитку України.

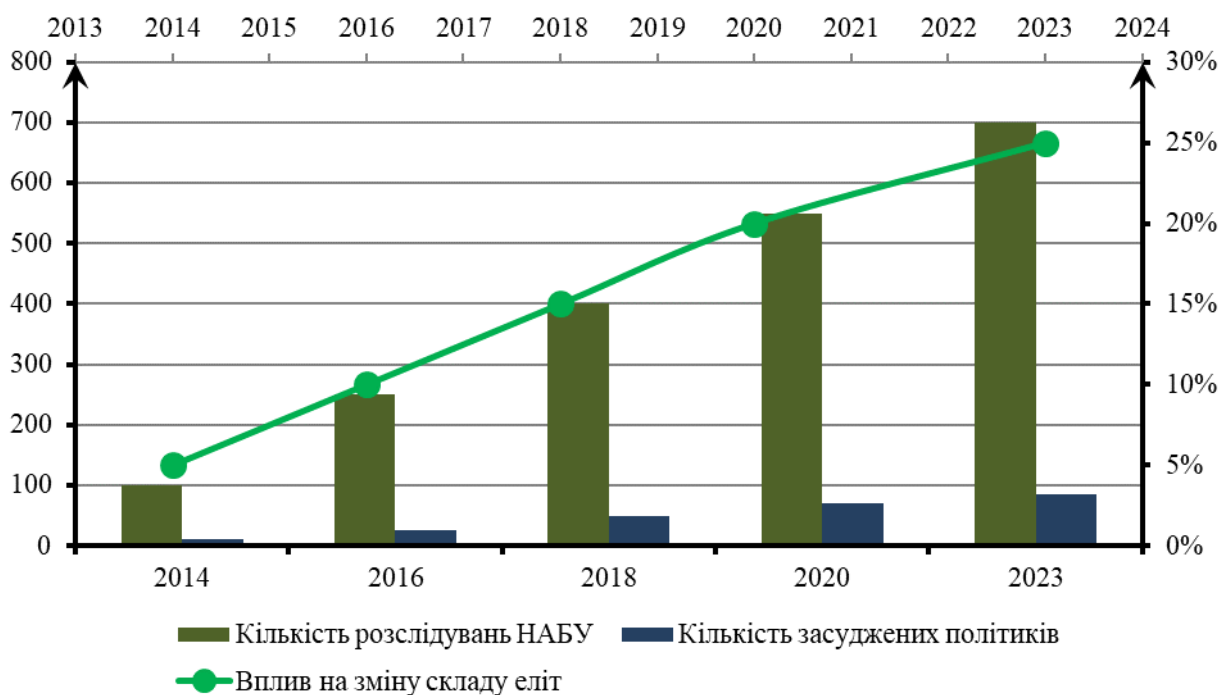

Рис. 2 Динаміка боротьби з корупцією серед політичних еліт (2014-2023 рр.)
Джерело: створено автором на основі даних [15]

На графіку (рис. 2) можна побачити позитивну тенденцію до зростання кількості розслідувань НАБУ та їх впливу на політику. Кількість розслідуваних справ зростає зі ста до семисот за період з 2014 по 2023 рік, що свідчить про більш жорстку політику щодо корупції. Однак зростання кількості засуджених політиків значно покращило зміну еліт: у 2014 році було змінено лише 5% політичного складу, а у 2023 році – близько 25%.

Однак, навіть за таких сприятливих змін, боротьба з корупцією залишається міцним горіхом, який важко розбити. Насправді навіть збільшення кількості справ не трансформує політичні еліти так, як очікувалося, через значні неформальні зв'язки та мережі влади. Це вимагає зміцнення судової системи та реформування антикорупційних інституцій для досягнення довготривалих результатів.

Серед процесів відновлення державних і політичних інститутів в Україні питання судової реформи стоїть на першому місці. Цілі цієї реформи є досить простими, включаючи сприяння автономії судової системи, підвищення якості правосуддя та боротьбу з корупцією в системі правосуддя. Це стосується і політичного класу, хоча найбільше – виконавчої та законодавчої гілок влади [16].

Створення Вищої ради правосуддя було одним із ключових елементів судової реформи, оскільки це була одна з інституційних інновацій, спрямованих на ліквідацію корупційних гнізд, що була покликана унеможливити обхід

закону та існування ілюзій щодо ув'язнення політичної еліти, яка порушує закон, але не несе за це відповідальності. Актуальність модернізації судової системи не могла бути проігнорованою, адже актори, які мали пройти через зміни в політичному класі, розуміли, що є така річ, як суд, і вчинене правопорушення врешті призведе до визнання вини, попри обставини.

Ще одна сфера реформ була пов'язана зі створенням Антикорупційного суду, який розглядає справи політиків та інших державних службовців, причетних до корупційних дій. Це відкрило новий погляд на найбільш корумповану частину суспільства, якою є політичний клас, заохочуючи до підзвітності та відкритості. Реформа також торкнулася молодих юристів і суддів, які вже встигли зрозуміти недоліки відновленого правосуддя та його нагальні проблеми, а також запропонувати шляхи розв'язання цих проблем.

Нижче наведено таблицю, яка демонструє різницю у зміні політичних еліт в Україні до і після початку судової реформи (табл. 4).

Таблиця 4.

**Порівняння впливу судової реформи на політичні еліти України
(2010-2023 рр.)**

Показник	До судової реформи (2010-2014)	Після початку реформи (2015-2018)	Після судової реформи (2019-2023)
Частка суддів, звільнених через корупційні справи	5%	20%	35%
Кількість розслідувань Антикорупційним судом	0	10	75
Політична відповідальність через судові рішення	10 випадків	25 випадків	60 випадків
Рівень довіри до судової системи	15%	30%	50%
Частка справ, розглянутих у Вищому антикорупційному суді	0%	35%	85%
Кількість молодих суддів (до 35 років)	10%	25%	40%
Вплив судової системи на політичну еліту	20%	35%	55%
Частка суддів, які подали публічні декларації	50%	80%	95%
Кількість справ щодо високопосадовців	10%	25%	45%
Рівень прозорості судової системи	30%	50%	70%

Джерело: розроблено автором на основі даних [16: 17]

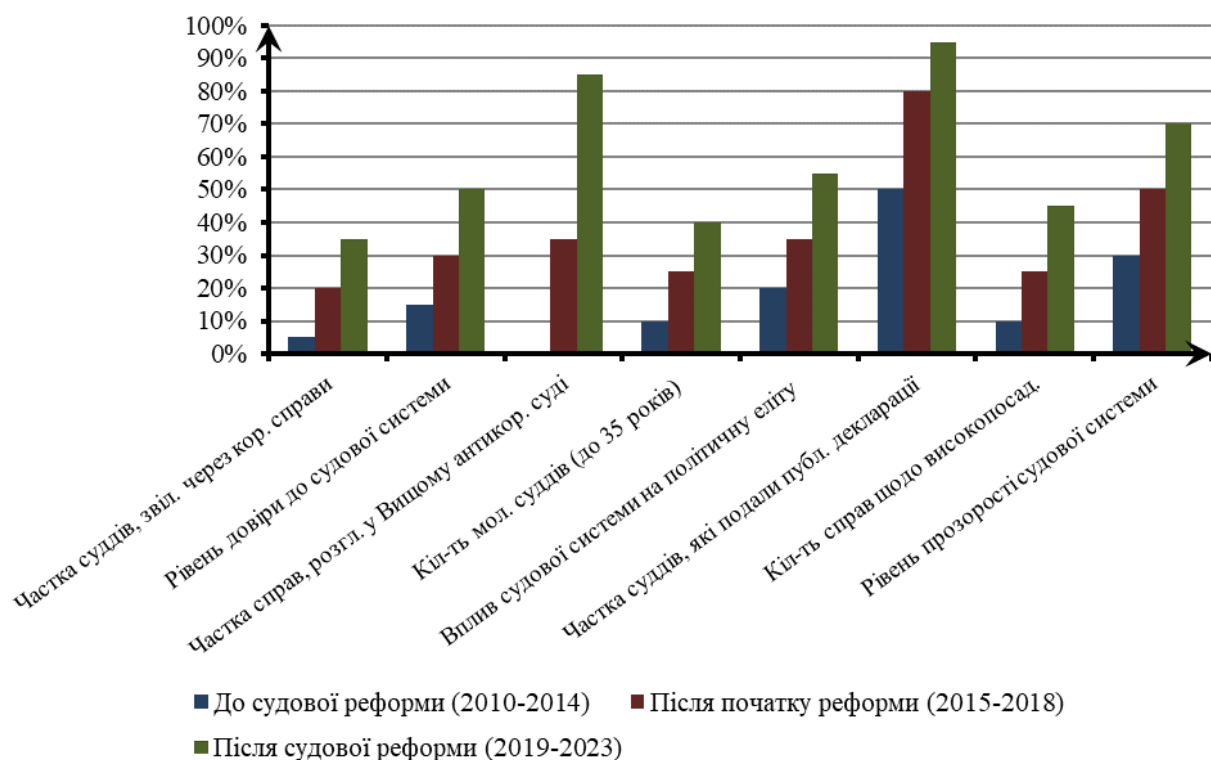

Рис. 3 Динаміка змін у політичних елітах під впливом судової реформи (2010-2023 рр.)

Джерело: створено автором на основі даних [16; 17]

Наведена вище динаміка показників (рис. 3) демонструє: зміни, що відбулися в політичній еліті України з 2010 по 2023 рік, значною мірою пов'язані з розвитком системи правосуддя. Однак більш важливим аспектом є дані щодо частки суддів, звільнених через корупцію, яка зросла з 5% до 35%. Це свідчить про те, що процедури посилення контролю над судами в державі вже були застосовані на практиці, і корупція в судах зменшилася. Однією з таких реорганізацій було створення Вищого антикорупційного суду, що породило подальші цілеспрямовані розслідування проти конкретних політичних класів. Станом на 2015 рік було зафіксовано 10 таких справ, але до 2023 року повідомлялося вже про 75 (див. табл. 4). Таким чином, можна з упевненістю стверджувати, що цей активний судовий орган функціонує і впливає на політичний клас країни.

У результаті реформи суд розширив коло політичних гравців, які можуть судитися з чиновниками за їхні політично мотивовані рішення. Кількість судових процесів над політиками, які були визнані винними, зросла на 50 справ: із 10 до 60 (див. табл. 4), а це означає, що панівні еліти тепер теоретично і практично несуть відповідальність за свої дії. Реформи у сфері правосуддя позитивно позначилися на довірі населення до судів, яка зросла з 15 % до 50 %.

7(7)
2024

СУСПІЛЬСТВО ТА НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ

Це свідчить про успіх прагнення зробити судову систему більш відкритою та підзвітною, що є життєво важливим у процесі демократизації.

Окремо слід підкреслити стрімке зростання кількості молодих суддів у системі. До 2023 року їх частка зросла майже до 40 %, що свідчить про появу нового покоління практиків, готових до революційних змін у сфері правосуддя та запровадження сучасних методів управління. Крім того, публічні декларації суддів, які становлять 95 % від усіх декларацій, значно підвищили ефективність системи. Це свідчить про зусилля, спрямовані на зменшення «завіси таємниці» над судовою владою та підвищення її доступності для широкої громадськості [16].

За представленими даними можна зробити висновок, що політичні гравці мають велику прихильність до судової реформи, яка допомогла приборкати корупцію та політичну безвідповідальність, а також сприяла притоку нових кваліфікованих кадрів в адміністративні структури.

Механізми зміни політичної еліти в Україні помітно складніші й потребують більше часу. Однак вони визначаються подальшими змінами й, зокрема роботою новоствореної структури. Щоб забезпечити доступ до сталого та підзвітного врядування, необхідно буде вчасно і належним чином реагувати на зміни в судовій системі та державній службі. Оскільки народо-владдя є основою нової політичної системи, вкрай важливо підтримувати нові політичні рухи, а також збільшувати частку населення, залученого до управління новою політичною системою, повалення якої не буде вигідне жодному панівному класу, що переслідує власні інтереси.

Крім того, необхідно підвищити ефективність упровадження антикорупційних механізмів, щоб приборкати вплив старших вікових груп еліт. Успіх змін залежатиме від того, наскільки ефективно нова еліта впишеться в реформу державної служби, спрямовану на побудову справедливої та відкритої політичної системи. Це не лише освіжить політичний клімат в Україні, але й допоможе відновити довіру до державних інституцій.

Висновки. Упродовж останніх десяти років Україна стала свідком хвилі реформ, спрямованих на покращення державного управління, зменшення централізованого контролю та розв'язання проблем, пов'язаних із корупцією. Ці зміни також мають вирішальне значення для омолодження політичної еліти. Однією із ключових перемог є поява нових політичних фігур, у тому числі учасників АТО, жінок і чоловіків-активістів та громадських лідерів, які все більше проникають в управлінський клас. Децентралізація, антикорупційна реформа та реформа державної служби створили сприятливі умови для появи нових лідерів як на місцевому, так і на національному рівні. Водночас стара політична еліта, яка була втягнута в корупцію та пов'язану з нею діяльність, залишається бенефіціаром статус-кво завдяки своїм неформальним відносинам і зв'язкам – і все ще протидіє будь-яким значущим реформам.

Зміни гальмуються кількома факторами: бюрократичною тяганиною, яка заважає діяти, опором з боку частини державного апарату та проблемами у впровадженні змін у всіх сферах, особливо в судовій системі. Є й певні успіхи, зокрема створення інституцій, які допомагають боротися з корупцією, а також орієнтація прийняття на державну службу на основі особистих заслуг. Однак більшість старої гвардії залишається. Нові гравці роблять корисний внесок у внутрішню політику країни, але прогрес в Україні все ще залишається млявим і нерівномірним.

Заміна політичних еліт є життєво важливою для можливостей будь-якої політичної системи, але це не єдиний можливий захід. Для того, щоб зміни були ефективними в довгостроковій перспективі, необхідно також посилити контроль над антикорупційною та судовою системами та розвивати суб'єкти, які будуть підтримувати принципи прозорості та підзвітності.

Література:

1. Рибалка С.В. Особливості формування і функціонування регіональних політичних еліт в сучасній Україні. *Грані*. Т. 18, № 8. С. 47–52. URL: <https://doi.org/10.15421/1715155> (дата звернення: 15.10.2024).
2. Реформа державного управління. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vgyaduvannya/reforma-derzhavnogo-upravlinnya> (дата звернення: 15.10.2024).
3. Кушнар'ов І. В. Ментальні основи політичної корупції в Україні. *Політичне життя*. 2017. № 4. С. 77–82.
4. Shveda Y., Park J. H. Ukraine's revolution of dignity: The dynamics of Euromaidan. *Journal of Eurasian Studies*. 2016. Vol. 7, no. 1. P. 85–91. URL: <https://doi.org/10.1016/j.euras.2015.10.007> (date of access: 15.10.2024).
5. Добіжа В. В. Особливості технологій прийняття політичних рішень владною елітою в Україні. *Держава і право. Серія «Юридичні і політичні науки»*. 2019. Вип. 85. С. 316–325.
6. Жеребко А. В. Трансформація політичного режиму в сучасній Україні. *Держава і право. Серія «Політичні науки»*. 2016. Вип. 71. С. 198–209.
7. Соха С. Вплив еліт на державне управління в Україні. *Молодий вчений*. 2021. № 11 (99). С. 32–35. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-7> (дата звернення: 15.10.2024).
8. Ключко А. А. Розвиток механізму взаємодії політико-управлінської еліти і громадянського суспільства у процесі модернізації публічного управління в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1972> (дата звернення: 15.10.2024).
9. Nowacki A. Революція гідності та російська агресія в Україні: польська рецепція. *Roczniki humanistyczne*. 2017. Т. 65, № 7. С. 103–121. URL: <https://doi.org/10.18290/rh.2017.65.7-7>
10. Головань В. Корупція і судова реформа. *Юридична Україна*. 2019. № 3 (195). С. 48–50.
11. Браташова Я. Реформування державної служби в рамках проведення реформи державного управління України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2020. № 1. С. 119–125.
12. Шусть В. В. Психологічний вплив комунікативного дискурсу управлінських еліт України як чинник формування політичних цінностей суспільства. *Психологічні перспективи*. 2016. Вип. 28. С. 315–322.

13. Сусла Я. С. Динаміка парламентської еліти в Україні (2002 – 2020 рр.): кількісне чи якісне оновлення? : Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра : 052. Острого, 2020. 80 с.

14. Шинкаренко Н. В. Національне антикорупційне бюро України як суб'єкт запобігання корупції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 2. С. 74–77.

15. Калітенко О. В., Калмиков Д. О., Коліушко І. Б. Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики. Київ : Москаленко О. М., 2019. 366 с.

16. Коваленко А., Рубежов Б. Судова реформа в Україні: історія та сучасний стан. *Наукові перспективи (Naukovi perspektivi)*. 2021. № 12 (18). URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-12\(18\)-256-269](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-12(18)-256-269) (дата звернення: 15.10.2024).

17. Хронологія боротьби з корупцією в Україні та гучні справи НАБУ. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28912102.html> (дата звернення: 15.10.2024).

References:

1. Rybalka, S. V. (2018). Osoblyvosti formuvannia i funktsionuvannia rehionalnykh politychnykh elit v suchasni Ukraini [Features of formation and functioning of regional political elites in modern Ukraine]. *Hrani – Grani*, 18(8), 47–52. <https://doi.org/10.15421/1715155> [in Ukrainian].

2. Reforma derzhavnoho upravlinnia [Public administration reform]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-derzhavnogo-upravlinnya> (date of access: 15.10.2024).

3. Kushnariov, I. V. (2017). Mentalni osnovy politychnoi koruptsii v Ukraini [Mental foundations of political corruption in Ukraine]. *Politychne zhyttia – Political Life*, (4), 77–82. [in Ukrainian].

4. Shveda, Y., & Park, J. H. (2016). Ukraine's revolution of dignity: The dynamics of Euromaidan. *Journal of Eurasian Studies*, 7(1), 85–91. <https://doi.org/10.1016/j.euras.2015.10.007>.

5. Dobizha, V. V. (2019). Osoblyvosti tekhnolohii pryiniattia politychnykh rishen vladdiu elitou v Ukraini [Features of political decision-making technologies by the ruling elite in Ukraine]. *Derzhava i pravo – State and Law. Seriiia “Yurydychni i politychni nauky”*, (85), 316–325. [in Ukrainian].

6. Zharebko, A. V. (2016). Transformatsiia politychnoho rezhymu v suchasni Ukraini [Transformation of the political regime in modern Ukraine]. *Derzhava i pravo – State and Law. Seriiia “Politychni nauky”*, (71), 198–209. [in Ukrainian].

7. Sokha, S. (2021). Vplyv elit na derzhavne upravlinnia v Ukraini [The influence of elites on public administration in Ukraine]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, (11), 32–35. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-7> [in Ukrainian].

8. Klochko, A. A. (2021). Rozvytok mekhanizmu vzaiemodii polityko-upravlinskoi elity i hromadianskoho suspilstva u protsesi modernizatsii publichnoho upravlinnia v Ukraini [Development of the mechanism of interaction between political-administrative elites and civil society in the process of modernization of public administration in Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public Administration: Improvement and Development*, (2). URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1972> (date of access: 15.10.2024). [in Ukrainian].

9. Nowacki, A. (2017). Revoliutsiia hidnosti ta rosiiska ahresiia v Ukraini: polska retseptsiia [Revolution of dignity and Russian aggression in Ukraine: Polish reception]. *Roczniki humanistyczne*, 65(7), 103–121. <https://doi.org/10.18290/rh.2017.65.7-7>.

10. Holovan, V. (2019). Koruptsiia i sudova reforma [Corruption and judicial reform]. *Yurydychna Ukraina – Legal Ukraine*, (3), 48–50. [in Ukrainian].

11. Bratashova, Y. (2020). Reformuvannia derzhavnoi sluzhby v ramkakh provedennia reformy derzhavnoho upravlinnia Ukrainy [Reforming the civil service within the framework of public administration reform in Ukraine]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy – Scientific Notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*, (1), 119–125. [in Ukrainian].

12. Shust, V. V. (2016). Psykholohichniy vplyv komunikatyvnoho dyskursu upravlinskykh elit Ukrainy yak chynnyk formuvannya politychnykh tsinnosti suspilstva [Psychological influence of the communicative discourse of Ukraine's administrative elites as a factor in forming the society's political values]. *Psykhologichni perspektyvy – Psychological Perspectives*, (28), 315–322. [in Ukrainian].
13. Susla, Ya. S. (2020). Dynamika parlamentskoi elity v Ukraini (2002–2020 rr.): killisne chy yakisne onovlennia? [Dynamics of parliamentary elites in Ukraine (2002–2020): Quantitative or qualitative renewal?]. Master's thesis, National University of Ostroh Academy. [in Ukrainian].
14. Shynkarenko, N. V. (2016). Natsionalne antykoruptsiine biuro Ukrainy yak subiekt zapobiihannia koruptsii [The National Anti-Corruption Bureau of Ukraine as a subject of preventing corruption]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk – Prycarpathian Legal Herald*, (2), 74–77. [in Ukrainian].
15. Kalitenko, O. V., Kalmykov, D. O., & Koliushko, I. B. (2019). Alternatyvnyi zvit z otsinky efektyvnosti vprovadzhennia derzhavnoi antykoruptsiinoi polityky [Alternative report on the evaluation of the effectiveness of the implementation of public anti-corruption policy]. Kyiv: Moskalenko O. M. [in Ukrainian].
16. Kovalenko, A., & Rubezhov, B. (2021). Sudova reforma v Ukraini: istoriia ta suchasnyi stan [Judicial reform in Ukraine: History and current state]. *Naukovi perspektyvy – Naukovì perspektivi*, (12), 256–269. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-12\(18\)-256-269](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-12(18)-256-269) (date of access: 15.10.2024). [in Ukrainian].
17. Khronolohiia borotby z koruptsieiu v Ukraini ta huchni spravy NABU [Chronology of the fight against corruption in Ukraine and high-profile cases of NABU]. (n.d.). *Radio Svoboda – Radio Liberty*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28912102.html> (date of access: 15.10.2024). [in Ukrainian].